

چگونه یک پایان نامه را به رشته تحریر درآوریم

دکتر محسن رضاییان

دانشیار گروه پزشکی اجتماعی دانشکده پزشکی رفسنجان

■ مقدمه

نوشتن پایان نامه یکی از لذت بخش ترین و در عین حال دشوارترین مراحل انتهایی در آموزش عالی می باشد. دانشجویان در رشته های مختلف علوم بهداشتی، پزشکی و داروسازی و در مقاطعی نظیر دکتری حرفه ای، کارشناسی ارشد، دکترای تخصصی و در آخرین مرحله قبل از فراغت از تحصیل باید پایان نامه ای را به رشته تحریر درآورده و از موضوع آن دفاع نمایند. نوشتن پایان نامه که مرحله آخر در تحصیل دانشجویان می باشد، بسته به رشته و مقطع تحصیلی نیاز به وقت، دقت، علم و هنر قابل توجهی دارد.

همچنین، توجه به این نکته ضروری است که

نسخه هایی از پایان نامه برای همیشه در کتابخانه دانشکده محل تحصیل دانشجویان باقی خواهد ماند و دانشجویان سال های بعد به این نسخ به عنوان سندی از شخصیت علمی و عملی دانشجویان فارغ التحصیل می نگرند. بنابراین، ضروری است که این اسناد به بهترین وجه تهیه گردند. هدف از نوشتن این مقاله آن است که با استفاده از متون موجود (۱-۴)، بخش های مختلف یک پایان نامه و چگونگی نگارش آن ها تشریح گردد.

■ بخش های مختلف یک پایان نامه

دانشکده های گوناگون در رشته های مختلف علوم مرتبط با سلامت، دستورالعمل های خاصی

پایان‌نامه به آن تعلق داشته همراه با سال تصویب نهایی پایان‌نامه به ترتیب آورده شوند.

■ چکیده

معمولاً چکیده پایان‌نامه‌ها باید به صورت ساختارمند و مشتمل بر مقدمه (زمینه و هدف) مواد و روش‌ها، یافته‌ها و بحث و نتیجه‌گیری بر روی یک صفحه A4 و به شکلی جذاب و دقیق تهیه گردد. پایان‌نامه‌هایی که به زبان فارسی به رشته تحریر درمی‌آیند، باید مشتمل بر یک خلاصه انگلیسی منطبق با خلاصه فارسی نیز باشند. معمولاً، خلاصه انگلیسی بر خلاف خلاصه فارسی در انتهای پایان‌نامه خواهد آمد.

■ تقدیر و تشکر

ضروری است که قبل از هرگونه بخش دیگری و در همان ابتدای پایان‌نامه از کلیه افرادی که به‌نحوی در نگارش پایان‌نامه کمک شایان توجهی را مبذول نموده‌اند، قدردانی نمود. این افراد می‌توانند از استاد راهنمای پایان‌نامه، اساتید مشاور و سایر همکارانی که در جمع‌آوری داده‌ها کمک نموده‌اند شروع شده و به سازمان‌های تأمین‌کننده بودجه پایان‌نامه نیز گسترش یابد. همچنین، معمولاً رسم بر این است که از اعضای خانواده و دوستانی که در زمان طولانی انجام پژوهش و نگارش پایان‌نامه مشوق فرد بوده‌اند، نیز سپاس‌گزاری‌های لازم به‌عمل آید.

■ فهرست مطالب

فهرست مطالب باید به شکل کامل و دقیق تهیه

را جهت تدوین پایان‌نامه در مقاطع مختلف تحصیلی تهیه کرده و آن را در اختیار دانشجویان قرار می‌دهند. در این دستورالعمل‌ها معمولاً ضمن شرح بخش‌های مختلف یک پایان‌نامه، نکات مهم در نگارش هر بخش نیز مطرح می‌گردد. با این که چنین دستورالعمل‌هایی می‌توانند اختلافات جزئی با یکدیگر داشته باشند اما چهارچوب یک پایان‌نامه در تمامی رشته‌ها و مقاطع تقریباً از یک استاندارد یکسان و مشخص به شرح زیر برخوردار می‌باشد:

■ صفحه عنوان

■ چکیده

■ تقدیر و تشکر

■ فهرست مطالب

■ فهرست جداول و نمودارها

■ فصل اول: مقدمه و بیان مسأله

■ فصل دوم: مروری بر متون

■ فصل سوم: مواد و روش‌ها

■ فصل چهارم: یافته‌ها

■ فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

■ پیوست‌ها

■ منابع

که در ادامه به توضیح پیرامون هر یک بخش‌های از پایان‌نامه پرداخته می‌شود:

■ صفحه عنوان

در صفحه عنوان ابتدا باید عنوان کامل پایان‌نامه که به صورت وسط چین تایپ شده باشد قرار گیرد. سپس نام کامل دانشجو و همچنین نام موسسه یا نام دانشکده و دانشگاهی که پایان‌نامه به آن تعلق دارد و بالاخره درجه یا مقطع تحصیلی که

موسسه یا دانشگاه مورد نظر نیز از اهمیتی حیاتی برخوردار خواهد بود.

■ فصل دوم: مروری بر متون

یکی از فصل‌های بسیار مهم هر پایان‌نامه را فصل مروری بر متون آن تشکیل می‌دهد که باید تا جای ممکن جامع بوده و تمامی منابع و مآخذ مرتبط با موضوع تحقیق را به شکلی علمی و هنرمندانه در خود جای دهد. اگر به هنگام تهیه طرح پژوهشی، مروری جامع بر متون به عمل آمده باشد، نوشتن این فصل از پایان‌نامه به سهولت بیشتری امکان‌پذیر خواهد بود. با این وجود، با توجه به رشد شتابان علم، انجام مجدد مروری بر متون در طی مراحل پژوهش، قبل از نگارش پایان‌نامه و حتی قبل از برگزاری جلسه دفاع دارای اهمیت بسیار زیادی می‌باشد. همچنین، رعایت دقیق اصول مآخذنویسی در این فصل مانند سایر فصول از اهمیتی حیاتی برخوردار خواهد بود.

■ فصل سوم: مواد و روش‌ها

مواد و روش‌های یک پایان‌نامه قلب تپنده آن می‌باشد. در نوشتن این فصل، باید دقیق بود و هر نکته را با ذکر جزئیات مهم آن به رشته تحریر درآورد تا اگر فرد دیگری خواست موضوع تحقیق را تکرار کند، همه چیز برای وی روشن و واضح باشد. بخش مواد و روش‌ها نشان‌دهنده آن است که با در نظر گرفتن اهداف پژوهش آیا پژوهش به عمل آمده از قدرت کافی برای پاسخگویی به سوالات و یا آزمون فرضیه‌های مورد نظر برخوردار بوده است؟ با توجه به اهمیت این

گردیده و در آن تمامی عناوین اصلی و زیرعنوان‌ها همراه با شماره صفحه آن‌ها به دقت درج گردد. در تهیه فهرست مطالب باید دقت نمود که با به کار بردن فونت و اندازه مناسب، عناوین اصلی از زیرعنوان‌ها یا عناوین فرعی قابل تشخیص باشند. معمولاً بعد از فهرست مطالب، فهرست جداول و نمودارها نیز آورده می‌شود که در آن‌ها نیز باید به ترتیب، عناوین کامل جداول و نمودارها همراه با شماره صفحه آن‌ها آورده شود. رسم بر این است که به صفحه عنوان شماره‌ای تعلق نمی‌گیرد و صفحات چکیده، تقدیر و تشکر، فهرست مطالب، فهرست جداول و نمودارها با حروف الفبا یا شماره‌های رومی (Roman) مشخص می‌گردند. شماره صفحات با شروع متن اصلی پایان‌نامه آغاز می‌گردند.

■ فصل اول: مقدمه و بیان مساله

در این فصل باید سابقه و اهمیت موضوع مورد توجه قرار گیرد تا ضرورت انجام پژوهش حاضر توجیه گردد. در نوشتن سابقه و اهمیت موضوع باید از منابع به روز و معتبر استفاده نمود. اگرچه می‌توان برای بیان سابقه تاریخی موضوع از منابع نسبتاً قدیمی استفاده کرد، در سایر قسمت‌های پایان‌نامه تا جایی که ممکن است، استفاده از منابع روزآمد و معتبر از اهمیت شایان توجهی برخوردار خواهد بود. در این فصل باید از ذکر موضوعات نامرتبط پرهیز نموده و فصل را با بیان دقیق هدف اصلی و اهداف ویژه پایان‌نامه به پایان برد. همچنین رعایت شیوه دقیق ارجاع به منابع و مآخذ در این فصل و سایر فصول پایان‌نامه مطابق با دستورالعمل

مقدار دقیق آن به جای مقدار تقریبی یا گرد شده آن ذکر گردد.

■ فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

این فصل ابتدا با ذکر مهم‌ترین یافته‌های مطالعه شروع می‌گردد. سپس این یافته‌ها با نتایج سایر مطالعات مقایسه گردیده و همخوانی یا عدم همخوانی نتایج مطالعه حاضر با سایر مطالعات به بحث گذاشته خواهد شد. همچنین، اشاره به محدودیت‌های مطالعه در این بخش ضروری است و این که محدودیت‌ها چگونه و با چه قدرتی می‌توانند نتایج مطالعه را تحت تأثیرات خود قرار دهند. بخشی از این فصل می‌تواند به پیشنهادهایی برای مطالعات بعدی اختصاص یابد. این پیشنهادها در گسترش مرزهای دانش بسیار مفید خواهد بود چرا که به سایر محققان نشان می‌دهد که چگونه می‌توانند با حذف برخی از محدودیت‌های موجود در مطالعه حاضر، پاسخ‌های مناسبی را برای پرسش‌های جدید بیابند. بالاخره، در پایان این فصل باید مشخص گردد که این تحقیق چه چیزی به دانش موجود اضافه کرده است و تاثیر احتمالی آن بر روی سلامت آحاد جامعه چه خواهد بود.

■ پیوست‌ها

پیوست‌ها جای مناسبی برای ارائه ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات نظیر پرسشنامه‌ها یا فرم‌های مربوط به جلب موافقت آگاهانه افراد است. گاهی اوقات می‌توان سایر مواد و روش‌های مورد استفاده را در این قسمت با ذکر جزئیات بیشتری بیان نمود. به‌عنوان مثال، می‌توان توضیحات کامل و

فصل، استفاده از نظرات مشاوران آمار و متدولوژی در نگارش دقیق آن می‌تواند بسیار کمک‌کننده باشد. نکات مهمی که باید در این فصل توضیح داده شوند، عبارت می‌باشند از: نوع مطالعه، نمونه مورد بررسی، هرگونه مواد و دستگاه‌های مختلف و ابزار جمع‌آوری اطلاعات نظیر پرسشنامه‌ها و بالاخره انواع روش‌ها و آزمون‌های مورد استفاده در تجزیه و تحلیل‌های آماری. لازم به تاکید است که در تمامی فصل سوم و به ضرورت، باید مواد و روش‌های مورد استفاده را با ارایه منابع و مأخذ مناسب از نظر علمی پشتیبانی نمود.

■ فصل چهارم: یافته‌ها

در این فصل باید یافته‌های بررسی براساس اهداف ویژه مندرج در فصل اول و در قالب متن جدول و یا نمودار ارائه گردند. ابتدا بهتر است مشخصات کلی و جمعیت شناختی نمونه‌های تحت بررسی ذکر شده و سپس اطلاعات مربوط به اهداف ویژه آورده شوند. نهایت دقت در تهیه جداول و نمودارها باید به‌عمل آمده تا آن‌ها به‌صورت ساده، واضح و عاری از هرگونه ابهامی ارائه گردند. نباید برای ارائه یک موضوع هم از جدول و هم از نمودار استفاده کرد. همچنین نباید مطالب موجود در جداول یا نمودارها را به‌طور کامل در متن توضیح داد، بلکه باید مهم‌ترین نکات هر یک از جداول یا نمودارها را در متن بیان نمود. در صورتی که آزمون‌های آماری مورد استفاده واقع شده‌اند، نتایج آزمون در قالب مقدار P (P Value) و یا دامنه اطمینان (Confidence Interval) ذکر گردند. اگر مقدار P گزارش می‌گردد، بهتر است

دقیق را از نرم‌افزار تخصصی مورد استفاده را در این بخش آورد. نکته مهم در این بخش آن است که در صورت استفاده از هرگونه پیوست، باید در متن پایان‌نامه و به‌طور دقیق به پیوست مورد نظر ارجاع مناسب داده شود.

■ منابع

اکنون وقت آن رسیده است که در انتهای پایان‌نامه، صورت تمامی منابع و مأخذ مورد استفاده را دقیقاً بر اساس دستورالعمل موسسه یا دانشگاه محل تحصیل ذکر نمود. آرایه دقیق و عاری از خطای این فهرست بسیار حیاتی است. از همین رو بررسی مجدد و مجدد فهرست منابع را نباید از یاد برد. همچنین، باید دقت نمود که تمامی منابع و مأخذ ارجاع شده در متن، در فهرست منابع آورده شده و هیچ منبعی از قلم نیفتاده باشد.

■ مسایل مربوط به تایپ و صحافی پایان‌نامه

ضروری است که نسخه تایپ شده ابتدا به دقت توسط دانشجو خوانده شده و هر گونه اغلاط تایپی برطرف گردیده و سپس در اختیار استاد راهنما قرار گیرد. همچنین، تمامی اعداد تایپ شده در متن پایان‌نامه یا جداول و همچنین نمودارها مورد بازبینی دقیق و چندباره قرار گرفته

تا ایرادی از این جهت پدید نیامده باشد. به‌علاوه رعایت دقیق حاشیه‌ها از طرفین و همچنین از بالا و پایین صفحات بسیار ضروری است. باید دقت کرد که حاشیه سمت راست بیشتر از حاشیه سمت چپ کاغذ باشد تا در صحافی پایان‌نامه ایرادی به وجود نیاید. معمولاً حاشیه سمت راست ۴ سانتی‌متر و حاشیه سمت چپ ۲/۵ سانتی‌متر در نظر گرفته می‌شود. رعایت نظم و یکسان‌سازی در سرتاسر پایان‌نامه ضروری است. مثلاً عناوین جداول باید جملگی با یک اندازه و یک فونت تهیه گردند. بالاخره، صحافی دقیق پایان‌نامه، استفاده از جلد با رنگ مناسب و قابل قبول از جمله نکاتی است که باید با دقت و وسواس زیاد جامه عمل پوشیده تا حاصل ماه‌ها بلکه سال‌های عمر دانشجویان در ساعات و دقیق آخر دچار خسارت نگردد.

منابع

1. Isenberg DA. Salmon M. How to supervise a thesis-best practice. *Rheumatol* 2000; 39 (5), 560-562.
2. O'Brien K. Wright J. How to write a protocol. *J Orthodont* 2002; 29: 58-61.
3. Cunningham SJ. How to write a thesis. *J Orthodont* 2004; 31: 144-148.
4. Rezaeian M. Step by step article writing: A practical guide for the health care professionals. *World Fam Med J* 2009/2010; 7 :47-49.

